

CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI

Anno/ Anul XIX. N. 192

Ottobre/Octombrie 1990

Noi Tracii

Mensile. Spedizione abb. postale Gruppo III 70% - 00187 Roma, Foro Traiano 1/A, Tel. 06/679.77.85

DOSARUL «DEZBATERII STRĂROMÂNE»

Etape în definirea unei noțiuni

Dezbaterea cu privire la existența unei «epoci străvechi» a literaturii române trebuie legată de procesul de recucerire a memoriei care definește, de altminteri, momentul istoriografic românesc; ea însemnează, deopotrivă, o repunere în drepturi a unui adevăr științific ca și o reîntoarcere a unei literaturi în cadrele ei europene, definatorii pentru un popor romanic și cu destin european. A recâștiga, pentru literatura Românilor, o întregă creație (uitată prea repede și *făcută uitată* de excesele slavofile) scrisă în latinește, participantă prin conținut și idealuri la nașterea Europei medievale și a detecta, acolo unde se găsesc, urmele unui substrat tracic stăruitor până și în mediul creștin de cultură - acestea nu-s forme de ripostă - prin alte exagerări hiperbolice, ci rezultate ale studiului științific întreprins *sine ira* și documentate într-un climat de calm erudit.

Prezența străromână probează, astfel, europenitatea fundamentală a literaturii române și tradiția care decurge din aceste creații ale evului mediu timpuriu confirmă o *existență europeană neîntreruptă și stăruitoare în europenitate* a acestei literaturi de limbă romanică și aparținând unui popor esențial străvechi, unul din cele mai vechi ale Europei originare, antice. Latini în limbă și Traci prin conținuturile sufletești, deci Români, acești scriitori de la Dunărea de Jos vor prezida, cu opera investmântată în culoare slavonă, reformulările din secolul al XIV-lea și al XV-lea și, sub diferite înfățișări, se vor regăsi, măcar în spirit (în acea *bizantinătate profund europeană, moștenită, după căderea Bizanțului sub otomani, de Români*) în clasicismul

românesc al secolului al XVII-lea și, mai târziu, în secolul al XVIII-lea, când, la Români, umanismul patristic este regăsit. Dionysius Exiguus (cu «Canoanele» lui traduse în slavonește de Chiril și Metodiu), Ioan Cassian, prezent în codice slavonești, Niceta de Remesiana, autorul imnului «Te-Deum» sunt participanți la evoluția acestei literaturi; între «străromâni» și «Români» nu intervin rupturi.

Însă, mai înainte de aceasta, prin trezirea timpurie la creștinism și prin doctrina ascetică, de o înaltă filosofie, a lui Zalmoxis, această populație proiectează un *Bizanț înainte de Bizanț*. Ideea de anticipație a unui stil de cultură europeană (acela bizantin) nici nu este, de altminteri, esențială și, în definitiv, putem face abstracție de ea. Chiar dacă Bizanțul îi confirmă pe acești filosofi geți, cu o etică propagată oral, evoluția lor se desfășoară în aceleași cadre tradiționale și fără rupturi fiind, periodic, confirmată de acele mișcări doctrinale creștine care, confirmându-se la curtea imperială, în orașul lui Constantin cel Mare, câștigă, mai repede decât altele, faimă. Cultura de la Dunărea de Jos va avea, și de aci înainte, universalitate, însă o universalitate de esență. A urma acest model tradițional înseamnă nu izolare ci clarificare, a merge, așadar, repede la țintă și fără inutilele ocoluri al căror epilog ar fi, de altminteri, analog cu aceste judecăți deduse dintr-o experiență de sute de ani.

Astfel se configurează o formulă de literatură deopotrivă specifică și europeană, a cărei realitate inutilă rămâne de demonstrat. Litota (care însemna imaginea unui popor inapt de creație majoră, destinat să imite și incapabil a se governa singur) nu trebuia înlocuită cu hiperbola; argumentele sunt, întotdeauna, cele care vorbesc. Însemnătatea dezbaterii privitoare la «epoca străromână» se arată, astfel, a fi hotărâtoare. Ea înlătură științificește anumite prejudecăți (întotdeauna lipsite de inocență) care vehiculau, în privința literaturii române, câteva formule neadevărate: «literatură tânără» cu conștiință estetică recentă, câștigată abia în epoci moderne; provincie a slavonei, prin utilizarea îndelungată a limbii acesteia în cancelarii, cultură și cult; «renaștere» națională în secolul al XIX-lea, produsă exclusiv prin importanță de concepții «luminate» europene; particularism în gust și cult al pitorescului; excesiv de îndelungată perioadă «etnografică», folclorică, incapabilă a impune personalități. *Prezența străromână* răstoarnă aceste stereotipuri și reclamă *un alt model de evoluție*, hotărât de *continuitatea unui factor endogen*.

Originile acestei dezbateri nu sunt recente, documentația fiind pusă la îndemâna cercetătorilor încă din secolul al XIX-lea; însă o documentație cu conținut exclusiv teologic. Din mediile teologice emană și întâia cercetare, de altfel cu aspect monumental, și de unde se pornesc toate studiile superioare. Ea aparține lui Ioan G. Coman și se intitulează *Scriitori bisericești din epoca străromână* (1979), a cărei apariție fusese precedată de câteva studii, cu conținut analog, aparținând aceluiași autor. Acestea, ca și altele (semnate de Ioan Rămureanu) nu stârnesc ecouri și nici chiar sinteza privitoare la «Scriitori bisericești» nu se impune în imediat. Ea este apreciată de teologi și socotită o

«monografie patristică regională», care «prilejuiește reevaluarea literaturii patristice de la Dunărea de Jos pe perioada veacurilor IV-VI» (Gheorghe I. Drăgulin, în «Mitropolia Olteniei», nr. 3-6/1980, pp. 560-564). Totuși, câteva din semnificațiile esențiale, inteligibile pentru o contribuție de istorie a literaturii și nu doar de patrologie fuseseră subliniate; așa încât atunci când Ion Coja (lingvist) propune (în «Luceafărul» nr. 35/1980) ipoteza literaturii străromâne, aceasta nu mai apărea drept o curiozitate. Intervenția aceasta are însemnătatea ei, semnalând «o moștenire pe care avem dreptul dar și datoria de a ne-o revendica»; ea propune, încă de acum, argumentul organizării unei culturi, continuitatea ei determinată de o continuitate dovedită a unui popor cu străvechime. Dezbaterea propriu-zisă de aici începe, însă o fac posibilă un studiu (apărut în «Luceafărul» nr. 15-21/1982), dedicat «Începuturilor scrisului în limba română», al lui I.C. Chițimia (reputat cercetător în istoria literaturii «vechi») și mai ales o altă monumentală sinteză (inițial teză de doctorat în teologie) privitoare la «Primele scrieri patristice în literatura noastră. Secolele IV-XVI», aparținând lui Nestor Vornicescu.

Deși în această de pe urmă contribuție «epocii străromâne» i se dedică un număr mai redus de pagini decât în cercetarea lui Ioan G. Coman, totuși integrarea hotărâtă și argumentată în evoluția literaturii române ca fenomen cu specificitate convinge și stârnește o adevărată punere în problemă. Se asociază imediat la această ipoteză și se semnalează mai întâi (în «Luceafărul» nr. 19/1982) istoricul literar Artur Silvestri, care socotește că în «literatura română de mâine» cercetarea trebuie «să împingă materia de studiu în teritoriul producțiilor străromâne». Tot el revine («Săptămâna» nr. 36/1984) cu precizări și cu o încercare de a schița direcțiile unei dezbateri care se va păstra, de altminteri, în cadrele stabilite cu această ocazie: «literatura străromână» documentează europenitatea originară a acestei literaturi naționale, este creație de valori și denotă un climat cultural înalt și cu tradiție îndelungată, și este capabilă, la rândul ei, să reproducă ulterior tipologii de creație recognoscibile, după multe sute de ani în literatura «română» a diferitelor perioade. Entuziaste vor fi și aprecierile istoricului literar Mihail Diaconescu (într-un interviu cu Mariana Brăescu în SLAST nr. 40/1982, care va reveni, de altminteri, cu adăugiri în «Argeș» nr. 6/1985 și nr. 4/1985). Însă abia odată cu apariția în revista «Ramuri» nr. 4/1985 a unui grupaj de patru intervenții avizate (aparținând lui Dan Simonescu, Răzvan Theodorescu, Eugen Negrici și Marin Sorescu) putem vorbi de o subliniere cu anvergură publică. De acum încep să se pronunțe toți specialiștii în istoria literaturii române «vechi» și, alături de ei, istorici ai culturii, muzicologi, filosofi, arheologi. Reviste precum «Luceafărul» (care adăpostește mai multe precizări ale lui Artur Silvestri - care va încerca și în «Ateneu» nr. 4/1987 să reconstituie nașterea acestei idei - ale lui I.C. Chițimia și Constantin Ciopraga) în «Secolul XX» (unde, între alții, se exprimă cunoscutul arheolog Ion Barnea) sprijină ipoteza străromână care sfârșește prin a se impune publicistic. De acum începe să dispară o *reținere psihologică* în a cerceta acest domeniu de cultură, reținere pe care, în chestiunea civilizației tracice, fusese

îndepărtată anterior de apariție eminenței sinteze «Noi Tracii» de Iosif Constantin Drăgan.

Este momentul când, în continuarea comentariilor de principiu, se redactează studii de erudiție; ele aparțin, între alții, lui Nestor Vornicescu, Pandele Olteanu, Gheroghe I. Drăgulin, Constantin Daniel, care completează încercările anterioare ale lui Nicolae Corneanu, Epifanie Norocel, D. Stăniloae, V. Ștefănescu-Drăgănești. Adăugiri importante aduc un opuscul al lui Nestor Vornicescu (care revendică pentru epoca literară străromână pe «enciclopedistul» Aethicus Hister, din Histria Pontică) și un studiu al lui Artur Silvestri despre «Școala literară de la Tomis» («Revista Română», nr. 7/1987), unde, pentru întâia oară, dezbateră este deplasată definitiv în teritoriul «laic» al istoriei literaturii.

Un dosar al «luptei literare pentru străromâni» merită întocmit și paginile care urmează (excerptând doar intervențiile principale, aparțin specialiștilor) oferă o imagine elocventă; selecționând aici *lamura* unei dezbateri, putem ajunge, astfel, la încheierea că o istorie a literaturii române nu se va mai putea scrie de acum încolo, decât pornind de aici.

Scriitori străromâni ?

Iată o carte într-adevăr pasionantă: «*Scriitori bisericești din epoca străromână*» de Ioan G. Coman, apărută în «Biblioteca teologică a Editurii Institutului Biblic», București, 1979. Simpla lectură a listei de autori comentați ne pune pe gânduri dinaintea titlului: poate fi oare vorba de o epocă străromână, în secolele IV-VI, și căreia să-i aparțină un Ioan Cassian sau Dionisie Exiguus, ori chiar și Ulfila, traducătorul în gotică al Bibliei? - ca să-i numim pe cei câtuși de puțin mai cunoscuți cititorilor mireni... Ideea de a începe istoria literaturii române cu Ovidiu și cu Cotyso ori chiar cu Orfeu nu e nouă, se știe, dar părea sortită să rămână o simplă propunere superior trăznită. Iată însă că, în imediata ei apropiere, o idee destul de asemănătoare e luată în serios și devine carte voluminoasă, solid argumentată, oferindu-ne o demonstrație doctă, erudită, dar și o plăcută lectură a unui text scris într-un elegant limbaj științific cu inflexiuni liturgice perfect acomodată. Observații pătrunzătoare unifică, dându-le egală elocvență, textul antic, inscripția lapidară, materialul arheologic, tradiția folclorică, datul istoric bine atestat, deducția psihologică, toate consonând sub bagheta - era, să-mi fie iertat, să zic vrăjită - cu har, deci mânuită de eminentul filolog, clasicist și romanist care este profesorul Ioan G. Coman, al cărui nume l-am găsit atât de des citat în «De la Zamolxis la Genghis Han» a lui Mircea Eliade, congeneri, dacă nu mă înșel. Ideea cărții, în mare, ar fi de a include în patrimoniul și mai ales în sfera de interes a culturii românești scrierile patristice, teologice ale unor autori ce au trăit ori s-au născut pe teritoriul de azi al României, în special în

Dobrogea, într-o epocă (sec. IV-VI) pentru care nu suntem obișnuiți să vorbim încă de vreun popor romanic necum de Români, fie ei și «străromâni».

Mi-e foarte ușor să-mi închipui zâmbetul sceptic și chiar bajocoritor cu care mulți vor primi această propunere. Noi înșine am căzut în acest păcat. Dar n-am perseverat, ci am pus mâna pe carte de am citit-o cu atenție, iar la capătul ei pot afirma cu deplină încredere că ne aflăm dinaintea unei serioase opere de reconsiderare și valorificare a moștenirii culturale, autorul relevând cititorului uimit o moștenire pe care avem dreptul dar și datoria de a ne-o revendica nu spre a intra simplu și naiv în posesia unor bunuri spirituale ce ar înfrumuseța orice cultură națională, ci, mai ales, pentru a le asigura astfel deplina lucrare în timp, supraviețuirea celor ce, cu secole și milenii în urmă, au ostenit pe aceste meleaguri trudind cărturărește.

Nu foarte explicit menționate, criteriile care ar justifica apartenența la epoca de cultură «străromână» sunt următoarele:

- scrierile respective susțin opera de romanizare în această parte a imperiului,

- contactul autorului cu populația daco-romană petrecut în multiple feluri posibile - originea daco-romană, revendicarea acestei origini, viețuirea mai mult sau mai puțin îndelungată pe teritoriul daco-roman,

- conștiința continuității daco-getice, îndeosebi a prestigiului spiritualității daco-getice în epoca respectivă,

- conștiința romanității și cultul acesteia (criteriu complementar).

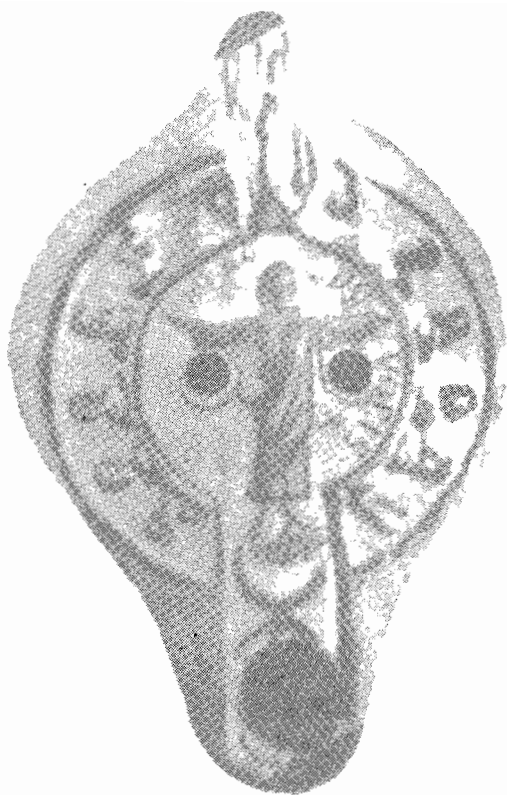
Să recunoaștem că asemenea criterii stau în picioare destul de bine fiecare, ele devin chiar argumente convingătoare când se adună mai multe cu privire la persoana și opera aceluiași «scriitor bisericesc din epoca străromână». Acest «străromână» îi va nemulțumi pe mulți. Cum discuțiile asupra terminologiei ni se par dintotdeauna riscante - riscul fiind de a pierde vremea - să încercăm să privim situația în sine, faptele; autorii amintiți aparțineau până acum antichității, antichității târzii, creștine. Tuturor și nimănui. Este oare cu puțință să-i scoatem din acest context și să-i includem culturii noastre? Sunt suficiente pentru aceasta argumentele amintite?

S-ar părea că da! Și iată de ce: istoria noastră, foarte veche cum e, traversează antichitatea, din care ne revendicăm - și nimeni nu ar contesta îndreptățirea acestui gest - evenimentele petrecute în antichitate pe teritoriul de azi al României. Ca și celelalte popoare romanice neitalice, nu considerăm antichitatea romană ca pe un capitol al istoriei noastre, precum făceau învățații Școlii Ardelene, fără să greșescă propriu-zis, ci ne limităm la istoria acestei populații care a trăit din cele mai vechi timpuri pe pământul românesc, a cunoscut procesul de romanizare tot pe acest teritoriu și a devenit substratul etnic al poporului român.

Aparțin deci istoriei și culturii noastre românești faptele Daco-Geților, iar din faptele Romanilor numai cele legate de aceste locuri și de evenimente petrecute aici, precum ar fi războaiele dacice ale lui Traian ori retragerea aureliană. Aparține istoriei noastre și culturii noastre «Tropaem Traiani», în primul rând pentru că se află pe teritoriul românesc, dar și «Columna lui Traian», căci relatează fapte aci petrecute. Aparțin culturii noastre și tezaurului nostru spiritual ruinele cetăților dace și romane de pe teritoriul românesc, vestigiile materiale de tot felul, de la monede la splendide statui dezgropate din țărâna acestor locuri. Și nimeni n-ar contesta această proprietate. De ce oare n-ar aparține aceluiași tezaur și texte elaborate pe teritoriul nostru ori aiurea, de către autori ce s-au născut și format însă ca atare în aceste locuri, pe care le-au părăsit apoi fără a le uita vreodată, ducând cu ei și sporind faima țării de obârșie?

Cu atât mai mult cu cât acestea sunt texte scrise în limba latină, în latina de care se învredniceau cei mai învățați pământeni de la Dunărea de Jos. Iar aceste texte au avut circulație, multe din ele, în Imperiul Roman, dar mai ales în teritoriul daco-roman, adâncind romanizarea populației autohtone și contribuind, într-o măsură încă greu de precizat, la configurarea unei spiritualități locale unitare și distincte. A considera că aceste texte au greutatea lor - mai mică sau mai mare, în determinarea fizionomiei spirituale a poporului român, pe temeiul ipotezei perfect îndreptățite că textele respective, la vremea lor, și, poate, și mai târziu vor fi circulat și/sau mai ales printre locuitorii din răsăritul Imperiului Roman, vorbitori de limbă latină - este o idee care decurge din necesitate din adevărul și convingerea continuității daco-romane pe teritoriul românesc de azi. Trebuie s-o recunoaștem ca pe o slăbiciune a istoriografiei românești ce abia acum ni se arată că prea am făcut

Tomis sec. IV-V. Opaț de lut ars reprezentând pe Hristos cu cei 12 apostoli, cu inscripția «Pacem meam do vobis».

din continuitatea noastră un scop al demonstrației științifice, un punct final, de convergență a nenumărate argumente, silindu-ne, pentru persoane care nu merită atâta osteneală, să fim mai convingători decât evidența însăși, irosind astfel energii ce puteau fi mai cu folos cheltuite dacă făceam din ideea continuității teză, punct de plecare pentru înțelegerea altor evenimente, unghi de vedere românesc în aprecierea a tot ce poate fi atingător la istoria noastră. Este acesta unul din meritele cele mai importante ale cărții de care ne ocupăm, anume faptul că revendicarea textelor discutate se bazează, în ultimă instanță, pe continuitatea daco-română de o parte și de alta a Dunării, idee ce nu se mai cere demonstrată, ci devine, iată, instrument de lucru, ochi limpede deschis asupra unei epoci despre care nu îndrăzneam să ne facem o imagine totalizatoare, acea imagine pe care ne-o propune Ioan G. Coman. De aci îndreptățirea de a crede că aceste texte vor fi avut în mijlocul populației daco-romane o circulație cu urmări sigure în desăvârșirea ființei spirituale românești. Numai proporțiile acestor urmări rămâne să fie stabilite de acum înainte.

Pentru cititorul rândurilor de mai sus, care nu are la îndemână cartea discutată, lucrurile sunt departe de a fi clare și acceptabile în forma rezumativă propusă. Bunăoară, cu îndreptățire ar cere cineva o dovadă a fap-

tului că aceste conștiințe producătoare de cultură s-au vărsat în matca românească modelând-o cât de cât sau măcar acordându-se acesteia, deși în sec. IV-VI pare cu totul exagerat să vorbim de o «matcă românească» (termenul ne aparține). Obiecția s-ar rezolva pe îndelete printr-o discuție amănunțită a procesului de etnogeneză. Ne limităm acum numai să atragem atenția că, și în perioada sa de formare, un popor, prin feluritele colectivități umane participante la actul de sinteză etnică, este deja depozitarul unor tradiții dintre care multe vor continua să ființeze prin poporul cel «nou», altele dispărând, dar nu fără a lăsa adeseori urme. Sarcina etnografilor români, a istoricilor și filologilor noștri este tocmai aceea de a inventaria toate izvoarele susceptibile de a fi adăpat spiritualicește populația daco-romană de-a lungul epocii de formare a poporului român, cu accent, firește, pe cele care au continuat până azi. Profesorul Ioan G. Coman are în vedere această obiecție posibilă și, în mai multe rânduri, încearcă să-i vină în întâmpinare, cel mai des identificând un soi de duh românesc în scrierile și purtările autorilor comențați. Pentru scepticizanți, apelul la datele etnopsihologiei este însă puțin convingător, ele intrând în categoria ipotezelor ca și nedemonstrabile. Ele pot fi, deopotrivă, crezute ori respinse fără argumente clare, irefutabile. De aceea, I.G. Coman, în analiza scrierilor religioase din epoca amintită, e tentat la anumite particularități, accente specifice ivite pe tărâmul românesc, pe care le pune în legătură cu o serie de elemente folclorice, din poezia colindelor mai ales, care ar părea deci în filiație cu sursele scrise culte, revendicate de I.G. Coman. Poate că n-am vedea o legătură de la cauză la efect, cum pare că ne propune autorul (p. 195), dar chestiunea deja este laterală discuției noastre, și un început temeinic de demonstrație putem considera că s-a făcut astfel. Și asta contează în primul rând. Că începutul acesta poate și va fi continuat - nu ne îndoim.

O altă obiecție ar viza apartenența celor mai mulți dintre autorii cercețați la spațiul geografic dobrogean, ceea ce le-a și atras, cel mai adesea, nume de «Sciți». I.G. Coman precizează mai întâi că e vorba de o denumire mai mult arbitrară, care nu urmărește o identificare la nivel etnic propriu-zis. Mai apoi, demonstrează multiplele relații între Dobrogea și restul Daciei, atât în epoca prezentată, cât și mai târziu, bunăoară în secolul XIV, când «primul mitropolit al nou-înființatei mitropolii a Țării Românești, sub Alexandru Basarab, în 1359, este Iachint, adus de la Vicina, din Dobrogea - fosta Scythia Minor, unde episcopiile și cu ele viața, poporul drept credincios nu-și întrerupseseră nici un moment existența» (p. 827). Cu alte cuvinte, trecerea lui Iachint din Dobrogea în Muntenia, spre a fi înscăunat mitropolit, s-a făcut în continuarea unei tradiții pe care vitregia secolelor ce au urmat a desființat-o, schimbându-i sensul și făcând din Dobrogea receptor de cultură românească, după ce - și asta ne-o demonstrează clar cartea Lui Ioan G. Coman - în antichitate, Dobrogea a fost un propagator de romanitate și ortodoxie asupra întregii Dacii.

Dr. ION COJA

ORIGINILE LITERATURII ROMÂNE

Cea mai de seamă idee privitoare la istoria literaturii române, apărută în ultimii ani, este, în mod hotărât, aceea care împinge obârșiile ei mult mai înainte decât se credea până acum, adică într-o, până ieri, nebuloasă «epocă protoromână», fixată culturalicește între secolele IV și VI. Ar rezulta, așadar, că literatura română nu ar începe odată cu manuscrisele în slavonă și cu tipăriturile bisericești de emanație sârbă ori medo-bulgară dacă nu cu cele grecești, câte se pot prenumăra în anii 1400 sau 1500, puțin și înainte de aceștia; originea e, după toate datele, mult mai veche. Întâia cercetare serioasă pe această temă poate fi socotită aceea a lui Ioan G. Coman, apărută în 1979; o recenzie, în două părți, a lui Ion Coja (în «Luceafărul») mutase atunci discuția cu oarecare timiditate și în domeniul laic. Alte câteva studii, ulterioare, ale lui Ioan G. Coman au venit cu lumini noi; sugestii trecătoare au mai dat și alții (Mihai Diaconescu etc.). Am atras atenția în câteva rânduri că această idee merită un tratament sistematic și serios însă aplicat de un știutor de limbi vechi și de știință patristică; amatorismul într-o chestiune atât de însemnată poate fi ucigător. Repet ceea ce am spus nu demult: *principala sarcină, în materie de periodizare, e pentru istoricul de mâine al literaturii Românilor fundamentarea întâilor manifestări autohtone.*

A doua contribuție, mi se pare și aceasta capitală, atingătoare de epoca literară «străromână» e aceea a lui Nestor Vornicescu, erudit de înaltă clasă recunoscut prin «Descătușarea 1821» drept un admirabil istoric al heraldicii și al sigilografiei; acum el a scoborât în vreme mai jos cu, însă, o asemănătoare meticulozitate și cu o beție a documentației exhaustive care mi se pare, hotărât, impunătoare.

«Scrieri patristice la Români până în secolul al XVI-lea» (Craiova, 1983) este, în realitate, o mult mai dezvoltată contribuție cu înfățișare savantă și, în materia pe care s-a fixat autorul, o adevărată sinteză cum, istoriografic, nu sunt prea numeroase. În fond, Nestor Vornicescu s-a sforțat să demonstreze, prin repetate examene asupra circulației unor manuscrise pe teme eclesiastice, o idee pe care istoricii n-o mai contestă de mult: stabilitatea românească pe teritoriile care se cunosc, unitatea, pe scurt, dezvoltată în timp fără nici un fel de «sincopă». Însă, de data aceasta, eruditul a venit cu argumente ale unei științe speciale (la frontiera studiului filologic și eclesiastic) aducând, pentru datele generale, raționamente suplimentare peste care nu se poate trece.

Observ de la început că Nestor Vornicescu a sugerat mai mult decât a putut, prin natura temei, exprima hotărât. Să iau, de exemplu, ideea circulației de literatură patristică, în primele secole, la Dunărea de Jos; asemenea

texte circulau, iată, în număr însemnat, ceea ce demonstrează că spiritualicește Româniile aveau, încă de la momentul etnogenetic, acces la mari opere spirituale. Însă mai este ceva de întrevăzut: o asemenea literatură circula peste tot în Europa și s-a așezat, în timp, la baza gândirii europene. Să deducem de aici că, spiritualicește, *literatura română era de la începuturi «sincronizată»* cu originile altor literaturi? E, cred, de o logică elementară. Nestor Vornicescu nu a putut ajunge atât de departe (chestiunea «literaturii» în sensul ei autonom e doar literală aici) însă a remarcat, admirabil, trăsătura de fundament imperisabil pe care asemenea scrieri o dau culturii românești. Ele, zice autorul, generează «un profil spiritual, de conștiință, care n-a cunoscut nici o sincope istorică» (p. 379) și adevărul e, cel puțin pentru epoca «veche» literară, acesta. Demonstrația are mereu în vedere ideea spiritualității românești unitare și oriunde s-ar fixa (în examen de manuscrise, de versiuni, de circulație a traducerilor și, așadar, a cărții, în istoria propriu-zisă) autorul nu uită să examineze temperatura comună spirituală atât în Moldova și Muntenia, cât și în Transilvania. Din listele de panegirice, de tratate de natură etică, de omiletică și de colecții apoftegmatice, din codicele felurite și din tot soiul de colligate, Nestor Vornicescu extrage mereu sensul ireductibil al culturii românești care este, observă el patetic, unitatea (un impozant capitol tratează, mă grăbesc să menționez, contribuția brașoveanului Ioan Honterus la astfel de «antologii»). Însă ar mai fi, deocamdată, de reținut ceva (Nestor Vornicescu pune aci un accent foarte folositor): *aceste scrieri cu trăsături pronunțat moralizatoare au circulat mereu între Bizanț și Roma*. «Absența discontinuității între Răsărit și Apus», demonstrată și aci de autor, *face, am impresia, inutilă discuția asupra provincializării și «întârzierii» literaturii române medievale, care, este sigur, reprezintă o medievalitate literară însă una specifică*.

De aici însă meritul cel mai de seamă al sintezei lui Nestor Vornicescu e tot acela de a reface discuția lui Ioan G. Coman asupra literaturii «străromâne». Avem aci un compendiu cronologic pe această temă, cu puțin mai bogat decât cel de dinainte, însă cred că mai limpede tocmai fiindcă e mai sumar (norocul celui care nu defrișează primul «jungla ideilor preconcepute»). Să reformulez, spre popularizare, ideile de aici. Pe la mijlocul secolului al IV-lea, către anul 370, ar fi apărut la Tomis un fel de școală literară, de formulă preponderent scolastică, a cărei durabilitate în timp ar fi fost mare, întinzându-se până către sfârșitul secolului al VI-lea. Două sute de ani de literatură nu e un interval neglijabil, esențial ar fi să putem prenumăra în acest timp un număr oarecare de «scriitori». Îi avem, sunt prelați de toate gradele, născuți în Scitia Minor, ori trăitori acolo (I.G. Coman îl introdusese printre ei și pe «gotul» Ulfila, Nestor Vornicescu - nu). Însă, spre a vorbi de o «școală» (Nestor Vornicescu nu pronunță cuvântul dar îl are mereu în vedere) e nevoie de un program care și acesta mi se pare că există. «Școala tomitană» e o școală literară internaționalistă și «cosmopolită» în sensul ecumenic: scriitorii ei corespund cu Capadocia, cu Constantinopolul, cu Roma, unii dintre ei se stabilesc pentru un timp la Roma sau la Marsilia, considerându-se

în primul rând cetățeni ai lumii spirituale noi. În definitiv, instinctul comunicației «intelectuale» (dialogul ecleziastic era forma «intelectuală» de exprimare la acea oră istorică) peste depărtarea fizică face din acești «scriitori» niște reprezentanți ai unui preumanism, *nota lor creatoare ține, mai mult chiar, de «întâiul umanism» european ecumenic, e o schiță a spiritului «erasmian»*. Erasm se și interesase de ei, ceea ce vrea să spună probabil că îi simțea drept precursori. Dacă «internaționalismul» e la acești pontici instinctiv și intelectualicește obligatoriu (explicabil sub raport istoric căci «intelectualii» sunt, în primele secole, puțini) nu altfel e și «misionarismul». *Acest prototip de «literat sacru» e întâia expresie organizată a elitelor «poporaniste» care, făcând în cercurile savante speculațiile cele mai abstruze, se sforțează la lumina zilei să difuzeze «știința sacră» în mulțimi. Ar rezulta că o astfel de școală are și o trăsătură programatică izbitoare, preferând genurile «eficiente», dar acest lucru e numai în parte adevărat: primele secole sunt, mai degrabă, expresia unor polemici teoretice pronunțate, care se sforțează să stabilească doctrina și mai puțin s-o impună unor noroade numeroase, «misionarismul» ia proporții epidemice mai târziu.*

Tropaeum Traiani, sec. V-VI. Bloc fragmentar de calcar, având pe față, într-o tabula ansata, inscripția greco-latină «Crucea morții și a învierii».

Dar «genuri» există. Un Bretanion din Tomis, trăitor sigur pe la 373, compune un martiriu al lui Sava Gotul, mort la Buzău; adică o poveste etică și crudă. Tot acesta compune și epistole și le face să circule în copii, ca pe vremea lui Erasm. Un Teotim I, tomitan, ar fi scris «dialoguri» și opere «comatice» (se purta ascetic, mânca frugal și purta plete). Un Ioan al Tomisului (a trăit pe la 450) a scris în latinește felurite tratate și era un polemist «de idei» cu fraza acută. Alții erau Teotim II, Valentinian (aflat în corespondență cu alți prelați, pe la 550), niște «monahi sciți» (în jur de 519-520), identificați în Ioan Maxențiu și Leontie (pe la 485); despre Ioan Cassian (n. 360) stilist baroc, Dionisie Exiguus (470 - 540), prefațator și antologator, un fel de «colecționar» și un Odobescu al străromânilor, despre Laurențiu din Novae și Niceta din Remesiana (autor al celebrului imn «Te-Deum» și al unor omilii) scrisese detaliat Ioan G. Coman; Nestor Vornicescu rezumă și adaugă, prin acumulări bibliografice, câte o știre, câte o soluție. Adevărul e că descrierea unei astfel de literaturi, hotărât originală, va lua unui istoric literar serios multă vreme căci confruntările cu textele sunt obligatorii, ca și comparațiile cu «prototipul» (această literatură are, până la un punct, și un caracter de colaj, nu numai de polemică); dar un astfel de examen e, pentru cultura românească, capital. Să observ doar că odată cu Nestor Vornicescu ideea extraordinară a lui Ioan G. Coman nu se mai poate pune în discuție. Unii sceptici s-ar fi putut întreba dacă școala străromână are vreo legătură, estetică vorbind, în literatura română de mai târziu și dacă nu are - atunci inutilitatea unor astfel de cercetări ar fi fost dovedită. Nestor Vornicescu vine aici cu argumentul hotărâtor: fiind «patristică», așa cum va fi și literatura română medievală până la cronicari, școala străromână e «procesul fundamental al structurării literaturii române vechi» (p. 373). De aici până la «moderni», la Heliade, la Eminescu, la Arghezi, Blaga și Ion Barbu nu mai e decât un pas. În fond, Niceta de Remesiana și Arghezi nu sunt aparținători de alte literaturi. Contribuțiile lui Nestor Vornicescu în domeniul literaturii române vechi sunt, mai e oare cazul s-o spun?, în totul admirabile.

ARTUR SILVESTRI

NOI DOVEZI DESPRE CONTINUITATEA DACO-ROMANILOR

În fața unui vast material, adunat timp îndelungat, în fața unor probleme deși studiate (în special de prof. dr. Ioan G. Coman), dar încă nu concentrate pe ideea continuității latine prin creștinism, dr. Nestor Vornicescu a trebuit să cuprindă materialul documentar-informativ într-o compoziție complexă, logică, istorică și cronologică. Faptul acesta este pus în lumină de chiar planul lucrării (640 p.). Scrierile patristice sunt și acte de cultură și ele fac - și trebuie să facă - obiectul istoriei literaturii medievale. Analizele de text susțin ideea. Forma literară profesată este epistola.

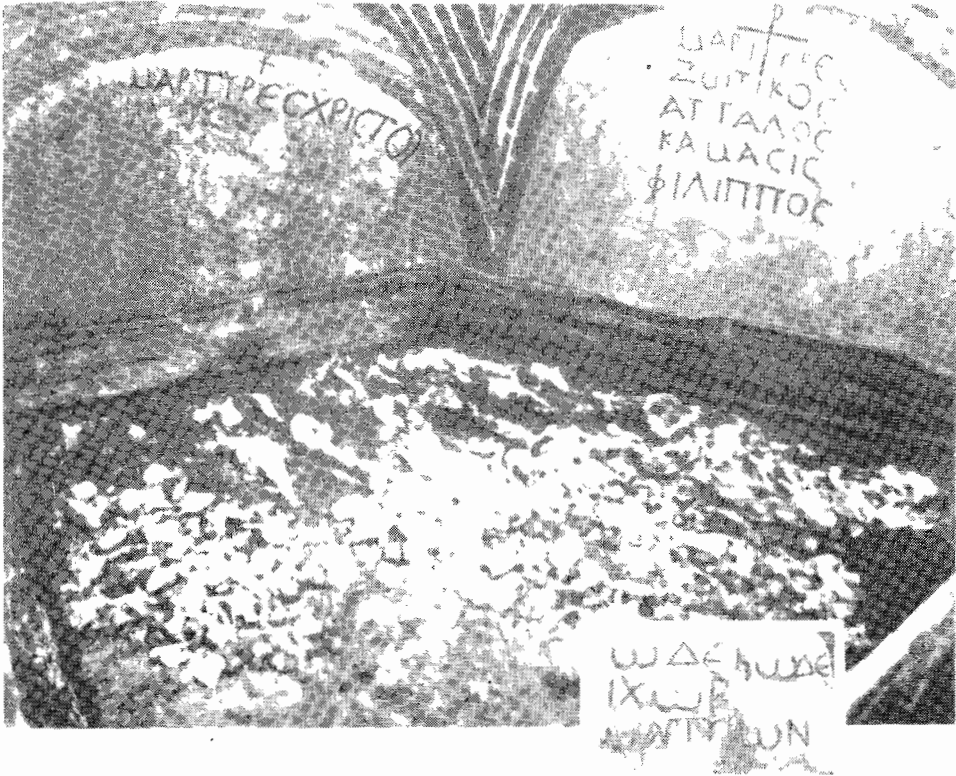
Ceea ce reține atenția mai mult este activitatea unor scriitori de origine dobrogeană, ca Dionisie Exiguus (= cel Smerit, cel Mic), Evagrie Ponticul (= de prin părțile Mării Negre, cf. teza de doctorat în limba greacă a lui Justin Moisescu), Ioan Cassian, literatura grupului cunoscut sub denumirea «călugării sciți» (sec. VI) ori Niceta de Remesiana, misionar activ la Nordul Dunării. Traduse, aceste lucrări au devenit bunuri ale literaturii patristice universale. Traducătorii sunt ei înșiși nume semnificative. Nu le notăm din motive de spațiu. Reținem însă că înșiși marii reformatori - Martin Luter, Urlic Zwingli, Jean Ocolampade și Jean Calvin - au apreciat, arată dr. Nestor Vornicescu, scrierile scriitorilor din vechea noastră Dobroge.

Circulația acestor scrieri pe teritoriul străromânilor și apoi al Românilor este demonstrată și ea, cu acribie, dr. Nestor Vornicescu evidențiind locul și rolul «școlilor» de traducători și copişti de la Neamț, Bistrița Olteniei, Putna, Hodoș-Bodrog (Banat), Sucevița, Solca, Dragomirna, Moldovița ș.a. Ultima parte a cercetării interesează îndeaproape literatura noastră națională în limba română, transmisă fie în manuscrise miscelane (zbornice), fie în cărți tipărite (Coresi). Renumitele codex-uri copiate în limba română în sec. XVI-XVII (Codex Cordoș, Codex Sturdzanus, Codex Teodorescu, Codicele de la Ieud) sunt reconsiderate, în sensul evidențierii priorității în fomarea limbii noastre literare cu grija exprimării dacă nu «frumoase», măcar clare, accesibile întregului neam românesc (dacă nu pe calea scrisului, în orice caz pe cea a ascultării cu prilejul ceremoniilor speciale). Aceste prime-texte românești au contribuit, cum se știe, și cum demonstrează și dr. Nestor Vornicescu, la afirmarea conștiinței unității naționale a Românilor. Lectura cărții sale folosește în egală măsură istoricilor, istoricilor literari și lingviștilor, altor categorii de cercetători.

Prof. dr. DAN SIMONESCU

O probă a europenității Românilor

Ne întâmpină, în insula de latinitate reprezentată de Români, peisajul unei străvechi vieți - desfășurate în modeste dar numeroase așezăminte de cult -, la nivelul țaranului din perimetrul carpato-pontic, al celui «paganus» care, lepădând treptat obiceiurile păgânismului din protoistoria geto-dacică și din antichitatea greco-romană trecea, iarăși treptat, fără zguduiri notabile, printr-o metamorfoză mentală și sensibilă de-a lungul câtorva generații, la mijlocul primului mileniu, către o existență de amprentă latină târzie - ba și cu unele adieri de greccitate -, cu mult timp înaintea stabilirii unor contacte cu triburile coborâte de la mlaștinile Pripetului sau venite din stepele Asiei. Un peisaj în care ar fi fost lipsite de sens și de obiect acte de convertire, ostentațiile din orizontul formelor vizuale, exaltările din cel al cuvântului scris, pentru simplul motiv că aparțineau unei lumi ce știa de secole «sigiliul Romei»

*Niculișel, județul Tulcea, sec. IV-V. Sicriul cu moaștele martirilor Zoticos, Attalos, Kamasis și Filippos și inscripțiile cu numele lor. Jos, placa de marmură de la intrarea în martirion. Cei patru martiri sunt înregistrați de textele Martirologiilor la Noviodunum, cel mai probabil în timpul lui Dioclețian (Cf. I. Barnea, *Arta creștină în România*, vol. I, București, 1979, p. 42).*

și pe cel al noilor forme, aceasta din urmă coborând în timp până la chiar epoca în care spațiul Mediteranei, din Italia până în Caucaz, trecuse la noua credință.

La toate aceste fapte esențiale ale devenirii noastre istorice m-am gândit încă o dată citind din scoarță în scoarță volumul - pe cât de elegant pe atât de erudit - închinat circulației primelor scrieri patristice în vechea cultură a Românilor, pe care ni-l oferă unul dintre distinșii cărturari ai spiritualității românești de azi, dr. Nestor Vornicescu.

Grație și acestei lucrări născute dintr-o teză de doctorat cu răsunet la vremea susținerii ei, îndărătul unor monumentale mărturii de viață de la Dunărea de Jos din epoca romano-bizantină (cripta cu martiri de la Niculițel, șirul de bazilici din orașele antice, de la Tropaeum Traiani, Constanța, Mangalia și Histria ornate cu sculpturi decorative, pavimente și odoare liturgice) sau completând pe cele, cu mai mult mai umile dar atât de grăitoare, ale unei vieți populate din satele câmpiei dunărene (opaițe de lut și bronz, podoabe cruciforme din secolele IV, V și VI, se vor profila de acum înainte, umanizând un spațiu prea abstract al istoriei vechi, siluetele unor reprezentanți de seamă ai spiritualității din aceste ținuturi, ce au avut permanent legături cu toate orizonturile vremii. Ierarhi tomitani participanți la concilii, misionari din Capadocia, învățați «sciți» ajunși la faima unor Dionisie cel Mic sau Ioan Cassian, știuți deopotrivă în Italia, în Asia Mică și pe țărmurile de miazănoapte ale Africii, toți acești emisari ai unei noi civilizații au adus și perpetuat - o demonstrează cu metodă și rigoare dr. Nestor Vornicescu - tradiția unor norme întemeietoare, a unor texte, a unor doctrine ce și-au avut izvorul în osteneala de universală notorietate a unor figuri de prim rang ale culturii vechi. Ele s-au numit, aceste figuri, Grigore din Nyssa, Vasile cel Mare, Grigore din Nazianz, Ambrozie din Milan sau Fericitul Augustin.

Deschiși noutăților civilizației în orice vârstă a istoriei, romanicii și apoi Români de la Dunăre și Carpați și-au arătat și pe această cale regală a intrării lor în cultură, solidaritatea intelectuală cu restul continentului, așa cum au făcut-o mereu, de atunci încolo, de-a lungul unui mileniu. În această primire generoasă a scrierilor patristice în tezaurul nostru de gând și de suflet găsim, de fapt, cu argumente pe care cartea dr. Nestor Vornicescu le aduce peremptoriu, o probă în plus a europenității Românilor.

Dr. RĂZVAN THEODORESCU

LITERATURA NOASTRĂ DE EXPRESIE LATINĂ ȘI GREACĂ

Voi explica, în câteva rânduri deocamdată, interesul pe care mi l-a trezit cartea lui Neștor Vornicescu - *Primele scrieri patristice în literatura noastră, secolele IV-VI* (Craiova, 1984).

Scrierile patristice alcătuite în latină și greacă în ținuturile carpato-ponto-danubiene de către locuitori ai acestor meleaguri constituie *întâiul capitol de istorie literară în cultura noastră scrisă*. Britanion de la Tomis s-a aflat în corespondență teologică chiar cu Vasile cel Mare, Teotim I al Tomisului l-a apărat cu erudiție pe Ioan Gură de Aur, Ioan de la Tomis, autor al unor tratate împotriva nestorianismului și eutihianismului, s-a impus la un sinod de la Constantinopol (448), episcopii tomitani Teotim II și Valentinian au scris epistole remarcabile, monahii daco-romani Ioan Cassian, Dionisie Exiguul, Ioan Maxențiu au sporit, în latină, zestrea gândirii teologice, episcopii Niceta de Remesiana și Laurențiu de Novae sunt autorii cunoscutului imn «Te-Deum laudamus», text de sinteză folosit și astăzi.

Dr. NESTOR VORNICESCU
MITROPOLITUL OLTENEI

UN FILOSOF STRĂROMÂN
DE LA ISTORIA DOBROGEANA

AETHICUS HISTRICUS

AUTORUL UNEI
COSMOGRAFII
ȘI AL UNUI
ALFABET
(sec. IV—V)

EDITURA MITROPOLIEI OLTENEI
CRAIOVA — 1986

Cercetătorii culturii noastre vechi amintesc, pe jumătate în serios, faptul că adevărata istorie a literaturii ar trebui poate să înceapă cu epistolele lui Ovidiu din «Tristia» și «Pontica», scrise în limba ce va deveni apoi a Daciei întregi. M-am întrebat, citind cartea lui Nestor Vornicescu, ce inerție a «adevărurilor» statornicite ne-a putut împiedica să luăm măcar în considerare texte scrise de Daco-Romani, în spațiul nostru geografic, în secolul al VI-lea, în limba latină sau greacă, adică în limbile în care se scria atunci în Europa. Dacă am admis că tot ce a fost redactat în slavonă în perioada feudalismului timpuriu, pe teritoriul nostru, aparține literaturii noastre, culturii noastre scrise, de ce nu am vorbi în același fel despre textele lui Ioan Cassianul și Niceta de Remesiana? O decizie s-ar cuveni luată și dacă simțim nevoia unei autorități și mai avem încă dubii, să băgăm de seamă cum au procedat alții, de pildă Spaniolii. Iată ce scrie Ernst Robert Curtius în «Literatura europeană a evului mediu latin», în capitolul «Începuturile literaturilor în limbile vulgare»: «Cum Spaniolii îi includ în literatura lor națională chiar și pe autorii iberici ai epocii imperiale, începutul târziu al poeziei în limbile vulgare nu le creează nici un fel de dificultate» (Ed. Univers, p. 450).

Din această perspectivă, un scriitor «târziu» ca Isidor de Sevilla (Sec. VI-VII) nu mai creează probleme de situare istoriografiei spaniole. Și prin ea nici autorilor de dicționare și enciclopedii. Dacă Laffont-Bompiani îl numește pe sfântul din Sevilla «écrivain espagnol d'expression latine», nu vedem de ce nu am socoti pe autorii de care vorbește cartea lui Nestor Vornicescu drept scriitorii noștri de expresie latină, ori de expresie greacă.

Dr. EUGEN NEGRICI

Zăloaga se mută cu o mie de ani mai înainte

Vechimea fără străvechime e ca și cum n-ar fi. Înseamnă aproape nouitate. Dar înainte de *vechime* ce a fost? *Străvechimea*. Dr. Nestor Vornicescu, în savanta sa carte, dă greutate termenului, indispensabil unei cercetări științifice, grijulie cu terminologia, punându-i la dispoziție un material factic nebănuț de bogat. «Primele scrieri patristice în literatura noastră, sec. IV-XVI» creează, cu o smerită și îndesată erudiție în domeniul literaturii noastre vechi, șleaul unor drumuri, de acum înainte de bătătorit obligatoriu. Căci e de mirare cum, atâta vreme, am putut renunța la un tezaur de scrieri făcute cu strădanie pe acest sol bogat de cernoziom, loess și argilă. Dar și-n cugete înalte! Ce le-am reproșat? Dumnezeu știe ce! Poate că ne-a luat pe nepregătite un aer de savantă învățătură de minte, cu o aureolă de abureală

Ⓐ alicmoÿ	Ⓐ irchalech
Ⓝ becach.	Ⓝ thoctmor
Ⓜ cathÿ	Ⓜ azathot. p. r.
Ⓝ delfoÿ	Ⓝ irchoni;
Ⓜ effochÿ	Ⓜ . zothÿchÿ
Ⓐ f. sehy	EXPLICIT LIBER.
Ⓜ gorphoÿ	AETHICI. PHILOSOPHI.
Ⓜ hœb mÿ	CHOSMO GRAP NATIO
Ⓜ iofichÿ	NE SCHITICA NOBILE
Ⓜ kacchÿ	PROSAPIA PARENTÛ
Ⓜ læhÿfÿ	ABEO ENIO ECHICAPHI
Ⓜ malachÿ	LOSOPHIA ARELIQUIS
Ⓜ mabelech	SAPIENTIBUS
Ⓜ ozachÿ	ORIGINEM TRAXIT
Ⓜ chorizech.	
Ⓜ pichirin	
Ⓜ seclachÿ	

Alfabetul filosofului Aethicus Histricus de neam «scit»,
străromân din sec. IV-V (ms. din sec. VIII)

de duh. Poate că doar simplul fapt că acestea au fost redactate în grecește și latinește. Dacă acesta e motivul, atunci de ce să nu începem literatura - că odată tot trebuia s-o începem! - cu niște scrieri de aceeași factură și tot într-o altă limbă. Și încă traduceri, și cu o mie de ani mai târziu!

Nu sunt adeptul golurilor istorice - eu cred că nu există gol nici în vid,

trebuie să fie ceva și acolo! Cartea pe care o semnalăm aduce mărturia unei munci cărturărești de mare finețe și a unei neodihne spirituale care a înnobilit meleagurile Dunării de Jos, neîntrerupt, în epoca străromână. Această perioadă începe semnificativ cu o pătimire: «Pătimirea Sfântului Sava Gotul» acesta fiind un misionar martirizat și înecat de Goți în Buzău, la anul 372. Iar de la fecerea lumii nu știu ce an. Scrierea, o scrisoare, datează din 373. Sunt analizate apoi lucrări ale câtorva episcopi ai Tomisului, Teotim I, Ioan, Teotim al doilea și Valentinian, precum și cele ale lui Ioan Cassian, Dionisie Exiguul. Sunt nume peste care e greu de trecut de-acum înainte. Adică, de trecut se poate trece oricând, și am fi făcut-o atâta amar de vreme, dar ar fi păcat pentru duhul acestor locuri, sintetizat atât de generos în pagini de început. «De cap și de începătură» cum se va spune frumos și autologic în cronici. Nu-mi propun nici-o analiză a acestei cărți de specialitate, care necesită o pană de specialist. Doresc doar să-mi dau pe față entuziasmul față de minunata întâmplare că-n vremuri foarte străvechi s-a scris la noi cu pană de înger. Și lucruri adânci și foarte de suflet. Cărturarul craiovean ne pune în mână o sinteză de literatură veche românească mergând cu tot tipicul, cu alaiul de traduceri din grecește și din slavonă și cu chinuitele metamorfoze ale cuvintelor, ca niște pui de pasăre măiastră tot încercând să iasă din găoace în limba română până în secolul al XVI-lea.

O carte care interesează istoricii literari, lingviștii și scriitorii, adică toate ramurile. O carte de arheologie în spirit până la sfântul duh de demult. Și care pe mine m-a ajutat, printre altele, să înțeleg mai bine un vers de-al lui Arghezi: «Și sufletul înfoi, ca o zălogă».

MARIN SORESCU

Cu privire la vocalele ă și î

Aceste vocale au dat de lucru atât lingviștilor noștri cât și celor străini.

Curentul latinesc considera pe î drept o vocală barbară și nu știa cum să se debaraseze de ea. iar slavizanții epocii noastre le socotesc niște achiziții proaspete ale limbii române. plasându-le «cu precizie» apariția în secolul al XVI-lea. adică atunci când s-a început traducerea cărților religioase din slavă în română. cu care prilej s-a aflat de prezența lor. ca și cum înainte nu puteau să existe.

În realitate. aceste vocale. ca și celelalte cinci. au o vârstă multimilenară. ca și strămoșii noștri traco-geto-daci. care le-au aclimatizat în vatra întregii Peninsule Balcanice. odată cu migrarea lor. care trebuie plasată în

primul val indo-european. Împreună cu Italicii și Ibericii, ei au ocupat partea de miază-zi a continentului european, care, fiind părăsită cea dintâi de ghețarii ultimei glaciațiuni, începuse să-și înfiripeze flora și fauna dispărute, în urma acestui fenomen cosmico-geologic.

Triburile ginteii protogermanice, venind în valul al doilea, au trebuit să se plaseze la nord de primul val, iar triburile protoslave, migrând în ultimul val, s-au așezat mai la nord de Protogermani, în măsura continuării retragerii ghețarilor spre Arctica.

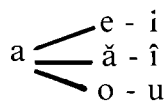
Este de conceput că migrarea celui dintâi val de Indoeuropeni trebuie plasată cam în mileniul al VI-lea î.e.n., când pe teritoriul pe care l-au ocupat apar urme de cultivarea plantelor și creșterea animalelor domestice, fiindcă flora spontană și fauna sălbatică au fost aclimatizate mult mai devreme.

Migrarea a început lent, în triburi, făcându-se popasuri lungi și dese pentru păstorit, când se înjghebau corturi și, poate, și bordeie, căci pornirea la un atare drum lung și în necunoscut nu trebuie înțeleasă ca un fenomen fulger, cum îl surprindem la năvălitori, nedepriși cu viața sedentară.

Primele începuturi ale metalurgiei rudimentare i-a apucat aici, în spațiul carpato-danubian și cel dintâi dintre triburi care s-a angajat în această îndeletnicire revoluționară ce i-a plasat temeinic în viață pe Traco-Geto-Daci a fost acela al Agatârșilor, «purtători de aur», cum i-a surprins istoria de mai târziu...

Descoperirea senzaționalului tezaur arheologic de la Hinova, la răsărit de Drobeta-Turnu-Severin, în vara anului 1980, face metalurgia aurului contemporană cu a bronzului, dacă nu chiar antecedentă, căci vestiții meșteri traco-geto-daci locali fac să li se dateze prețioasa lor orfevrerie dincolo de jumătatea mileniului al doilea î.e.n. Lucrările Congresului de Tracologie de la București din anul 1976 largesc orizontul metalurgiei traco-geto-dacice până în mileniul al IV-lea î.e.n., prin valoroasa descoperire a necropolei trace de lângă Varna. (vezi «Magazin istoric», 1978, nr. 7, p. 28).

Când Traco-Geto-Dacii au ajuns în Peninsula Balcanică trebuie să fi adus în graiul lor robust și tridentul vocalic, complet format anterior:

Schema acestui trident vocalic nu este o simplă fantezie grafică a unui lingvist oarecare, ci o schiță concretă a modului științific de producere și evoluție a vocalelor, a traectelor deosebite ale fiecăreia dintre ele, ca și acomodarea tuturor organelor care concurează la rostirea lor, fie separat pentru fiecare în parte, fie colectiv, când emitem cuvinte întregi.

Cea dintâi vocală rostită de un copil de humanoid a fost, cu siguranță, vocala a. Acest fenomen lingvistic s-a întâmplat când copilașul, după multe încercări neisbutite, a reușit să se ridice la verticală, mirat, ori poate chiar speriat, de perspectiva mai înaltă a ființei sale, în comparație cu orizontul închis al poziției de patruped de până atunci.

Vocala a este botezată de lingviști *vocală neutră*, pentru că «se rostește

cu o deschizătură a buzelor și cu o rezonanță a cavității bucale. făcută prin retragerea îndărăt a limbii. lăsată să atârne liber pe plașeul gurii».. (cf. Iosif Popovici. *Scrieri lingvistice*, 1979. p. 102).

Semnatarul acestor rânduri ar așeza la temelia acestei categorisiri a celei dintâi vocale lejeritatea cu care se rostește, absența unui efort conjugat al organelor vocale, cu excepția bazei linguale, care este puțin angajată în lucru, plus deschizătura gurii și a buzelor, cât se poate de volubil, căci restul de șase vocale necesită deschizături mai reduse.

Au urmat apoi la rând vocalele e, ă și o, din prima linie orizontală a așezării lor pe direcția canalului fonetic, dar exercițiul vocalic respectiv trebuie să se fi făcut din poziția vocalei a, și de la stânga la dreapta, adică de la vocala e la ă și apoi la o: a - e; a - ă; a - o.

În cele din urmă, vocalizarea s-a extins la cele trei vocale de pe ultima linie orizontală a tridentului: i, î și u, vocalizarea începând cu i, după care s-a trecut la î și apoi la u.

Un studiu al celor mai primitive limbi existente actualmente pe glob, cu privire la deprinderea vorbirii ne-ar lămuri asupra ordinei în care au venit pe lume sunetele limbii raselor umane. Venit-au întâi vocalele? Venit-au consoanele? Ori au apărut intercalat? În ce ordine?

Personal concep că au apărut întâi vocalele, pentru că în comparație cu consoanele rostirea lor este infinit mai ușoară. În plus, ele acoperă nevoile de exteriorizare sonoră față de diversele fenomene ale naturii, a tuturor stărilor afective ale omului, de la spaimă, groază, alarmă, frică etc. până la manifestări de liniște, mulțumire, sentimente primare etc.

Deprinderea aceasta fonetică trebuie înțeleasă și în mod ontogenetic, pentru fiecare copil în parte, cât și în mod filogenetic, dacă privim fenomenul însușirii limbajului de la începutul vorbirii articulate a speciei umane și până în prezent, căci vorbirea se învață nu se moștenește, în cazul de față situând desfășurarea procesului filogenetic numai la lumea traco-geto-dacă.

Fenomenul începerii vocalizării, de la i la î, se explică prin faptul că pronunțarea lui î începe de la poziția deconectată a limbii, după ce a pronunțat pe i.

Deci, copilului traco-geto-dac, care a vocalizat pe i lăsând mușchiul lingual în repaus, îi vine ușor să treacă, fără efort deosebit, de la i la î.

Plasând această explicație de trecere de la i la î cu aproape douăzeci de secole înapoi, adică de la epoca începerii latinizării limbii noastre - după cucerirea romană -, înțelegem foarte ușor cum străbunii daco-romani (în explicația aceasta mă refer la Daci) au reușit, într-un răgaz de timp destul de scurt să plămădească și să prelucreze întregul material lexical de la litera i la litera î din *Dicționarul Limbii Române Moderne* (DLRM), transformând aproximativ 1.000 de cuvinte începătoare cu vocala i, gen:

- imperator, împiedicare, implecticare, implenire, impressoriare sau:
- incassare, incaballicare, incapere, incipere, încoronare.

În tot atâtea cuvinte, începătoare cu vocala î, ca mai jos:
- împărat, împiedicare, împlecticare, împlinire, împresurare sau:

- încasare, încălecare, încăpere, începere, încoronare.

Din explicația de mai sus reiese că vocalele ă și î nu-s achiziții proaspete ale limbii noastre, ci fac parte din substratul limbii traco-geto-dace, cu care aceștia s-au așezat în Peninsula Balcanică.

Transformarea vocalelor i în î trebuie să fi început odată cu procesul de romanizare și latinizare a Traco-Geto-Dacilor.

O dovadă în-acest sens este exemplul următor:

Onomatopeicul *capîntortură*, indică o pasăre care și-a dat singură numele, după felul în care își rotește capul orizontal în jurul gâtului, într-o parte și în alta, la aproape 180 de grade, pentru observarea mediului înconjurător, în special pentru identificarea răpitorilor înaripați, de care se tem toate păsărelele cerului și cele ale ogrădei.

Din două cuvinte *cap* (de la caput) și *întoaracere* (de la întortulare), împreunate, a luat naștere un singur cuvânt, acela de *capîntortură*, cuvintele împreunate suferind în prealabil anumite modificări.

Caput a suferit o abreviere de două sunete, u și t, rămânând *cap*. *Întortulare* și-a transformat vocala inițială i în î, iar din partea finală - iculare - a pierdut, prin sincopare, sunetele î și c și s-a dispensat de ultimele două, r și e, rămânând ula, care unit cu întort și împreună cu cap a dat pe *capîntortula*. Fie înainte de împreunare, fie după, consoana l a suferit rotacismul, transformându-se în r și dând astfel naștere cuvântului *întortură*, așa cum apare în cuvântul compus *capîntortură*.

Fenomenul rotacismului l-a suferit și un alt onomatopeic aspectual, *codobatură*, format tot din adăugarea a două cuvinte latine, coda și battula, consoana l transformându-se în r și cuvântul devenind astfel codobatură.

Cum despre onomatopee se știe că sunt cele mai autohtone și mai vechi cuvinte din orice lexic, este de înțeles că și în limba română aceste cuvinte trebuie să aibă o vechime apreciabilă. În orice caz, atât formarea cuvintelor ca atare, cât și rotacismele suferite, trebuie să fi avut loc înainte de secolul al VII-lea e.n., data transumanței Istroromânilor în Peninsula Istria, când se presupune că rotacismul era încheiat.

Prin urmare, greșit plasează lingviștii noștri apariția vocalei î în secolul al XVI-lea, când s-a scos la iveală această simpatică vocală cu ocazia descifrării traducerilor cărților religioase din slavă în română.

Cât despre vocala ă, aceasta trebuie să aibă o vârstă ceva mai bătrână, fiindcă a venit în lumea vocalelor mai înainte de sora ei, vocala î.

Cele două vocale ă și î, departe de a fi niște barbarisme, cum sugerau unii latiniști, situați mai la periferia curentului respectiv, au darul să facă din română o limbă vocalizată, sonoră și aerisită, plăcută la auz și ușor asimilabilă, spre deosebire de limbile mai deficitare în vocale, cu grupuri de consonante aglutinate, care îngreunează pronunția, le fac greu de rostit și de asimilat.

Vocale ă și î sunt specifice limbii traco-geto-dace, așa că vechimea lor se pierde în negura istoriei acestui tenace și numeros popor. A fost firesc deci ca ele să se transmită structural - împreună cu lexiconul - și limbii neamului nos-

tru.

Ceva mai mult, prin intermediul Tracilor balcanici - în impactul vital și lingual cu Bulgarii și Albanezii din zonă - s-au împlântat în mod fatal și acestora, concomitent cu un numeros lexicon.

S-a remarcat că popoarele neolatine din apus nu au în limbă aceste vocale. Explicația e simplă. Nu au fost în tangență cu vorbitori care să folosească atari vocale, de la care să fi împrumutat și lexic.

Din cauza pătrunderii vocalelor ă și î, împreună cu un abundent lexic, în limbile Bulgarilor și Albanezilor, s-a creat în concepția unora dintre slavizanți ideea că sinonimele lor din limba română ar fi împrumutate de noi din aceste limbi. Astfel s-a creat un fals lingvistic, care face din limba română o debitoare morală a limbilor respective.

Ori, adevărul este exact contrariu. Nu noi am fost aceia care au împrumutat vocale și cuvinte de la vecini, ci aceștia le-au luat de la Traci, adică de la noi, căci Tracii și Geto-Dacii vorbeau aceeași limbă.

Limba română și-a avut zestrea sa lingvistică de la Traco-Geto-Daci. Ea nu era nevoită să umple după împrumuturi.

Dr. ION ȘERBAN

*Dott. Costantino Dragan - Presidente
della Associazione Geo-Archeologica Italiana*

ASSOCIAZIONE GEO - ARCHEOLOGICA ITALIANA

presso Istituto di Archeologia della Università degli Studi

00185 Roma P.le Aldo Moro, 5

23 NOV. 1989

326/5-G

Rit
oggetto: Rinnovo cariche sociali.

Roma, 15.11.'89

Preg.mo Dott. Dragan,

Mi pregio informarla che il Consiglio Direttivo dell'Associazione, riunitosi il 14 c.m. per rinnovare le cariche sociali ai sensi dell'art. 8 dello statuto, ha eletto all'unanimità la S.V. Presidente della Associazione Geo-Archeologica Italiana.

Mentre mi auguro di incontrarla presto, Le esprimo vivissime congratulazioni per la nomina conseguita.

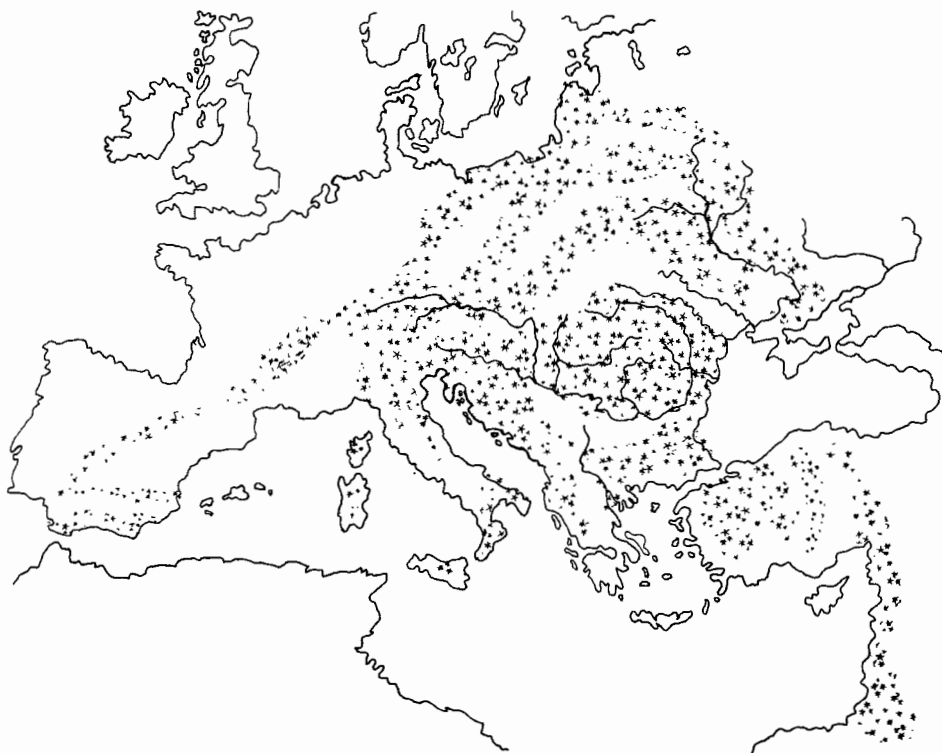
Cordiali saluti.

Il Segretario Generale

Francesco Anzelelli

Francesco ANZELELLI

SPAȚIUL TRACIC

«Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor» (*Herodot*)

CUPRINSUL

Dr. Ion Coja, <i>Dosarul dezbaterii străromâne</i>	1
Artur Silvestri, <i>Originile literaturii române</i>	9
Prof. dr. Dan Simonescu, <i>Noi dovezi despre continuitatea Daco-Romanilor</i>	13
Dr. Răzvan Theodorescu, <i>O probă a europenității Românilor</i>	14
Dr. Eugen Negrici, <i>Literatura noastră de expresie latină și greacă</i>	16
Marin Sorescu, <i>Zăloaga se mută cu o mie de ani mai înainte</i>	17
Dr. Ion Șerban, <i>Cu privire la vocalele ă și î</i>	19
Dott. Costantino Dragan, <i>Presidente della Associazione Geo-Archeologica Italiana</i>	23